

УДК 339.564.2

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2024-2.6>

Яковенко Я.Ю.

*PhD з економіки, доцент кафедри економіки,
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського*

Тума С.Г.

*аспірант кафедри економіки,
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського*

РЕСУРСНА БАЗА ФОРМУВАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВІЙНОЮ

У статті дано економічні, соціальні та політичні наслідки війни на експортний потенціал України та пропонуються рекомендації щодо збереження і розвитку експортних можливостей в умовах повоєнного відновлення. Акцентовано увагу на тому, що ресурсна база, необхідна для розвитку та зростання українського експорту, серйозно постраждала від війни: руйнування інфраструктури ускладнило транспортування товарів із виробничих центрів на міжнародні ринки, таким чином обмеживши обсяги експорту. Проаналізовано ідентифікацію ключових ресурсів, які відіграють стратегічну роль у формуванні експортного потенціалу України, а також на виявленні шляхів зменшення вразливості економіки країни до зовнішніх впливів. Також розглянуто проблему втрати людського капіталу: війна призвела до втрати кваліфікованих робітників і спеціалістів, які могли б сприяти зростанню експортної промисловості; міграція кваліфікованої робочої сили в інші країни також призвела до дефіциту робочої сили в ключових галузях, що ще більше послабило експортний потенціал України. Доведено, що руйнування інфраструктури, втрата людського капіталу та зменшення прямих іноземних інвестицій у комплексі сприяло ослабленню експортної галузі. Вирішення наведених проблем матиме вирішальне значення для відновлення експортного потенціалу України.

Ключові слова: експорт, експортний потенціал, ресурсна база, економічний розвиток, торговельно-економічні відносини, економічна співпраця, воєнний стан, повоєнне відновлення.

THE RESOURCE BASE FOR THE FORMATION OF THE EXPORT POTENTIAL OF UKRAINE: CHALLENGES RELATED TO THE WAR

Yakovenko Yaroslava, Tuma Sergiy

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

The economic, social, and political consequences of the war on Ukraine's export potential are analysed in the paper. Authors of the research offer recommendations for preserving and developing export opportunities during the post-war recovery period. The study highlights the impact of war on Ukraine's resource base, which is essential for the growth of exports. The destruction of infrastructure has made it difficult to transport goods from production centers to international markets, thus limiting the volume of exports. The study identifies key resources that play a strategic role in the formation of Ukraine's export potential. It also identifies ways to reduce the vulnerability of the country's economy to external influences. It has been studied how different factors can work together to increase a country's ability to export goods in the era of global economy. A balanced combination of these factors is crucial to make the most of the export potential. Failing to achieve this balance could result in an increase in the amount of untapped export potential. It is important to pay attention to certain factors when trying to develop a country, determine its potential place in the global market, and boost its export potential. The availability of resources is a key factor in determining the product-geographic focus of implementation. However, it is important to note that even if a country has a sufficient resource base, it does not guarantee sustainable economic development. Other factors such as political stability, trade policy, market access, and a favourable business environment also play an important role in a country's economic growth and export potential. The text also discusses how the various stages of a full-scale war could affect Ukraine's ability to export goods. Moreover, the study focuses on the problem of loss of human capital caused by the war. The war has led to the loss of skilled workers and specialists who could contribute to the growth of the export industry. The migration of skilled labor to other countries has also led to labor shortages in key industries, which further weakened Ukraine's export potential. The article proves that the destruction of infrastructure, the loss of human capital, and the reduction of

direct foreign investment in the complex contributed to the weakening of the export industry. Finally, the article argues that solving the above problems will be crucial for restoring Ukraine's export potential.

Keywords: export, export potential, resource base, economic development, trade and economic relations, economic cooperation, martial law, post-war recovery.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення РФ у лютому 2022 року спричинило серйозні виклики для економіки України, зокрема щодо формування та розвитку її експортного потенціалу. Виявлення та аналіз того, які саме фактори перешкоджають чи сприяють розвитку експортної сфери в умовах війни, може визначити ключові шляхи для подолання перешкод та максимізації використання наявних ресурсів для стабілізації та подальшого розвитку експортного потенціалу країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням експортного потенціалу України присвячені праці таких вчених як О. Жабинець, І. Сторонянська, А. Касич, С.Ткаченко, М. Зверяков.

Зокрема, науковці розділяють думку, що війна спричинила потрясіння в економіці України, вплинувши на виробництво, інфраструктуру та відтік робочої сили, що зумовило необхідність комплексної політики регіонального розвитку для післявоєнної відбудови (І. Сторонянська [3], М. Зверяков [5]). Окремі дослідження (О. Жабинець [4]), присвячені ініціативам щодо підтримки національних експортерів різними засобами, включаючи ініціативи держави та ЄС щодо відновлення експортного потенціалу та залучення іноземних інвестицій. Інші дослідники [6; 7] зосереджують увагу на відбудові експортно-орієнтованих галузей промисловості після конфлікту, наголошуючи на важливості вдосконалення транспортної логістики та енергетичного забезпечення для розширення експортних можливостей. Разом з тим, недостатньо дослідженим залишається питання узагальнення та аналізу ресурсної бази формування експортного потенціалу, що обмежують або сприяють розвитку експортної сфери в умовах війни.

Постановка завдання. Метою дослідження є виявлення ключових шляхів подолання перешкод та оптимізації використання наявних ресурсів для стабілізації та подальшого розвитку експортного потенціалу України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Експортний потенціал як одна з найбільш об'єктивних характеристик потенціалу розвитку країни може слугувати підґрунтям поточного аналізу функціонування економіки і перспектив розвитку у майбутньому.

Економічний розвиток країни значною мірою залежить від її здатності експортувати свою продукцію та конкурувати на глобальному рівні, що визначається наявністю ресурсів, які прийнято називати національним багатством. Ресурсна база

як національне багатство становить основу економічного потенціалу країни і впливає на всі його аспекти. При цьому компоненти економічного потенціалу одночасно є складовими експортного потенціалу.

У процесі формування експортного потенціалу задіяні всі види економічного потенціалу, характер яких при цьому двоякий: вони можуть виступати і як складові експортного потенціалу, і як ресурси, оскільки фактично можуть бути результуючими інших потенціалів. Відповідно, формування експортного потенціалу відбувається шляхом поєднання ресурсів та результатів їх використання (рис. 1).

При цьому факторні потенціали відіграють аналогічну роль у формуванні експортного потенціалу, що і у випадку економічного потенціалу. Мається на увазі, що формування експортного потенціалу потребує ефективного використання ресурсів та реалізації корпоративної політики, що сприяє його розвитку. Ця політика може включати інвестиції в дослідження та розробки, впровадження нових технологій та сприяння експорту. Факторні потенціали у синергії створюють необхідні умови для формування та розвитку експортного потенціалу. Ці умови переважно пов'язані з використанням внутрішніх факторних можливостей, що є передумовою процесу виходу на зовнішні ринки.

Разом з тим, якщо якийсь з потенціалів не відповідає задачі нарощування експортного потенціалу, то у малих економіках, таких як економіка України, експортний потенціал активно формується під впливом зовнішніх факторів. Проте, навіть при цьому, зовнішнє середовище не змінюється під впливом внутрішніх факторів. Це створює загрозу трансформації конкурентних переваг у домінантні, і експортний потенціал може стати обмеженим та спрощеним.

Беручи до уваги ключові аспекти розвитку експортно-імпорتنих відносин в останнє десятиріччя у світі, можемо констатувати відображення ними суперечливих процесів в глобальній економіці: хоча зростанням міжнародної торгівлі стимулювало економічне зростання та підтримувало стійкий попит споживачів і розвиток країн, орієнтованих на експортну модель розвитку, в сучасних умовах, коли темпи зростання світового ВВП та міжнародної торгівлі є співставними, перед експортоорієнтованими країнами, і Україною зокрема, стоїть завдання знайти нові ніші, особливо у зовнішньоекономічній сфері, забезпечивши їх державною підтримкою.

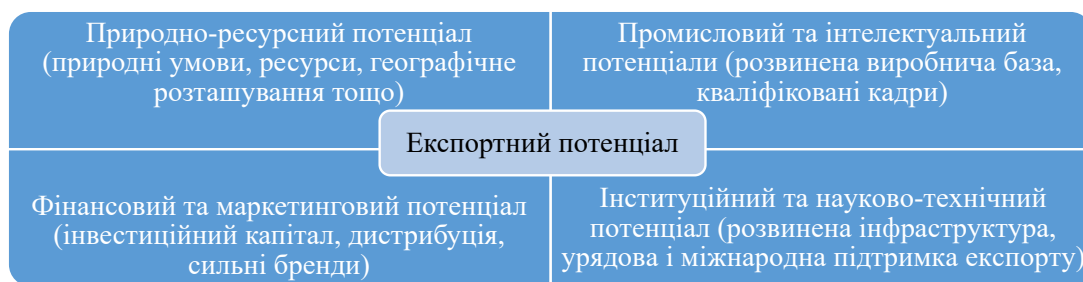

Рис. 1. Синергетичний вплив факторних потенціалів на експортний потенціал країни в умовах глобалізації економіки

Джерело: узагальнено на основі [5; 8]

Україна, завдяки великій території та сприятливим кліматичним умовам була та залишається важливим експортером на ринку продовольства та забезпечує глобальну харчову безпеку у світі. За часи незалежності наша країна увійшла до топ-10 виробників та експортерів зернових культур, олійних культур, олії, шроту та продукції тваринництва. Що стосується динаміки експорту, то кілька років до повномасштабного російського вторгнення у 2022 році та кілька років потому в умовах війни, слід зазначити зростання експорту з України: традиційних сировинних груп товарів (сільськогосподарська продукція, здебільшого зернові культури; руди чорних металів, чорні метали та сплави); товарів з високою доданою вартістю (обладнання та устаткування для різних сфер переробної промисловості, машинобудування, верстатобудування, тощо); у сфері послуг (переважно у сферах, пов'язаних з інформаційними технологіями, медициною, включаючи репродуктивну медицину).

До повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році обсяги українського експорту були найбільшими за всю історію незалежності [1]: ще на початку року, у січні-лютому 2022 року український експорт демонстрував позитивну динаміку зростання, порівняно з аналогічним періодом минулого року, – приріст експорту становив 34%. З початком повномасштабної війни вже в березні 2022 року відбувся різкий обвал – скорочення поставок за кордон становило 50%, а основні партнери України почали шукати інших постачальників через ускладненням логістичних шляхів постачання. Варто зазначити, що з початку повномасштабного вторгнення у 2022 році Україна втратила низку експортоорієнтованих виробництв і ресурсно-сировинну базу на тимчасово окупованих та прифронтових територіях; зруйновані, суттєво пошкоджені або тимчасово втрачені підприємства відігравали важливу роль у національному експорті і забезпечували сировиною як українських та і закордонних виробників. Серед зруйнованих, або суттєво пошкоджених підпри-

ємств крупних виробників-експортерів слід відзначити: Металургійний комбінат «Азовсталь», Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча, Авдіївський коксо-хімічний завод та низку інших підприємств.

Україна стикалася з послабленням експорту внаслідок втрати виробничих і торговельних ланцюгів і раніше (наприклад, втрати Донбасу у 2014–2015 рр.). Проте, тоді це компенсувалося аграрним сектором, але часткове повторення такого сценарію аж до 2023 року (що став рекордним за врожайністю, а сільське господарство принесло Україні у п'ять разів більше виручки, ніж металургія) унеможливила тимчасова окупація Півдня. За 2023 р. експорт товарів становив 36186,2 млн дол. США, або 82,0% порівняно із 2022 р., імпорт – 63562,4 млн дол., або 114,9% (рис. 2).

Крім того, блокада портів спричинили зупинку експорту. Повільне відновлення експорту почалося з травня 2022 року, найкращі результати показали останні місяці завдяки розблокуванню українських портів, а вже у серпні 2022 року був початок роботи «Зернової ініціативи», що дало змогу наростити експорт. Загалом, за 9 місяців 2022 року, Україна експортувала товарів на суму 33 млрд дол США, що на 31,5% менше, ніж обсяг за аналогічний період 2021 року [2].

Як зазначалося вище, експортні втрати 2022–2023 рр. переважно зумовлені нищенням промислового (у т.ч. металургійного) потенціалу на Дніпропетровщині, Харківщині, Донеччині, Миколаївщині.

На рис. 3 подано етапізацію повномасштабної війни та вплив кожного з етапів на експортний потенціал України.

Прифронтові підприємства-експортери втратили свою привабливість для іноземних клієнтів через загрози війни та потенційну втрату інвестицій в обладнання; серед таких підприємств слід відзначити машинобудівні компанії Краматорську, та частково Запоріжжя: Новокраматорський машинобудівний завод, Краматорський завод

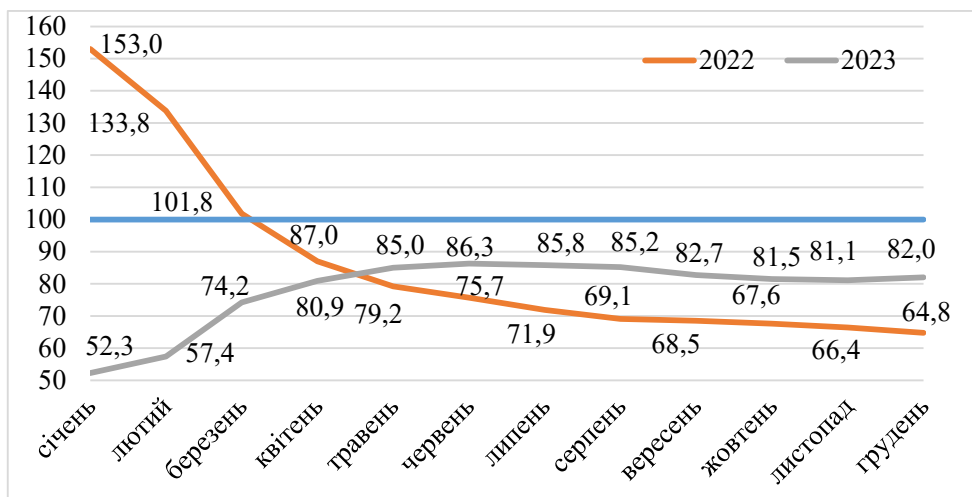

Рис. 2. Темпи зростання (зниження) експорту товарів (у % до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком)

Джерело: узагальнено на основі [1]

Етап 1. Стратегічна оборонна операція з 24 лютого по квітень 2022 року:

- зупинка експорту через окупацію і блокаду портів;
- міграція робочої сили, знищення підприємств;
- зупинено систему відшкодування ПДВ, а пізніше відновлено, але із затримками;
- нестача обігових коштів у суб'єктів господарювання.

Етап 2. Травень-серпень 2022 року:

- початок роботи "Зернової ініціативи";
- перебудова логістики та зростання її вартості (мала пропускна здатність залізничних станцій та логістичних центрів, дефіцит європейських вагонів);
- деокупація частини України.

Етап 3. Наступальна операція протягом вересня-грудня 2022 року:

- перебої з електроенергією внаслідок нищення української енергоінфраструктури;
- зростання урядової підтримки України країнами-членами та інституціями ЄС, США та іншими країнами-донорами.

Етап 4. Друга наступальна операція протягом червня-вересня 2023 року:

- початок наступальної операції на материковому Півдні;
- розбудова нової логістичної структури торгівлі Україна-ЄС.

Нинішній етап (зима 2023/2024 - сьогоднішній час):

- непослідовність торговельної політики Польщі, яка виступає проти розширення українського експорту;
- Європарламент продовжив безмитну торгівлю з Україною із захисним механізмом для фермерів ЄС

Рис. 3. Етапізація повномасштабної війни та вплив кожного з етапів на експортний потенціал України

Джерело: узагальнено на основі [6; 7]

важкого верстатобудування та ін. Ці підприємства суттєво скоротили або повністю зупинили власне виробництво через постійну загрозу бомбарду-

вань та відсутність замовлень на продукцію; негативний вплив також має відтік людського ресурсу з зазначених територій та брак енергоресурсів.

Також втрат зазнала ресурсно-сировинна база, що знаходиться у тимчасово окупованих регіонах України, яка формувала експортний потенціал країни в цілому. На тимчасово окупованих територіях України видобувалися важливі для промислового виробництва ресурси: вугілля, газ, газоконденсат, нафта, каолін, сіль, пісок, вапняк, які використовувались як на внутрішньому ринку для виробництва товарів так і експортувалися. Видобувна та переробна інфраструктури знищені або суттєво пошкоджені, через що Україна втратила не тільки експортний ресурс, а і сама вимушена імпортувати сировину та готові вироби, продукти для покриття потреб внутрішнього ринку.

Підтримати українську економіку та створити підґрунтя для зростання в наступні періоди допомогло рішення ЄС щодо тимчасового скасування мит і зборів на українські с/г товари з червня 2022 по червень 2023 року.

Крім того, відбулося перенаправлення експорту товарів та розширення логістичних маршрутів через дунайські, чорноморські порти та сухопутні коридори сусідніх країн, насамперед Румунії, яка разом з Польщею та Китаєм входять до трійки країн-лідерів за експортом товарів з України за вісім місяців 2023 року (2.6, 3.4 та 1.8 млрд дол. США відповідно).

Якщо в експорті товарів домінує аграрна продукція, то щодо послуг – у 2022 році в умовах зниження більшості експортних показників, позитивну тенденцію продемонстрував експорт ІТ-послуг (на суму \$7,35 млрд, що становить майже на 6% більше, ніж у попередньому 2021 році), перевищивши вартість експорту багатьох товарів (чорних металів, руди, жирів та олії).

У 2023 році вперше в історії скоротився експорт ІТ-послуг. На це є дві основні причини:

1) повномасштабна війна – міжнародні партнери побоюються укласти нові контракти з українськими ІТ-компаніями; 2) глобальні тенденції – повільне економічне зростання, масове скорочення персоналу технологічними гігантами. Головною перевагою українського ІТ-бізнесу, який і надалі буде вдосконалюватися, є висока кваліфікація розробників і готовність працювати над найскладнішими проектами в усіх можливих нішах. Такого співвідношення якості та вартості ІТ-послуг майже немає на міжнародному ринку. Іншою проблемою на шляху до відновлення усіх сфер бізнесу є недостатня кількість платоспроможних клієнтів на внутрішньому ринку. Одним зі шляхів подолання цієї проблеми є розвиток експорту.

У 2023 році відзначалася значна негативна торговельна балансна різниця в сфері товарообороту, що перевищувала 26 мільярдів доларів, унаслідок проблем з логістикою та потребами оборони. Водночас розроблені додаткові вантажні можливості для наземного та водного транспорту, створені перевалочні пункти та складські приміщення для зберігання продукції у країнах ЄС дозволяють нарощувати обсяги експортно-імпортних операцій. У цьому контексті українським підприємствам необхідно залучати платформи, які отримують підтримку від Єврокомісії та спрямовані на пошук партнерів і оптимізацію логістичних маршрутів (наприклад, Enterprise Europe Network, EU Clusters Support Ukraine, систему NAZOVNI при МЗС України тощо).

Підсумовуючи наведене вище, можна зазначити, що післявоєнний розвиток країни буде супроводжуватися реінтеграцією тимчасово окупованих територій України, складовою частиною чого стане відновлення через модернізацію та розширення втраченої інфраструктури.

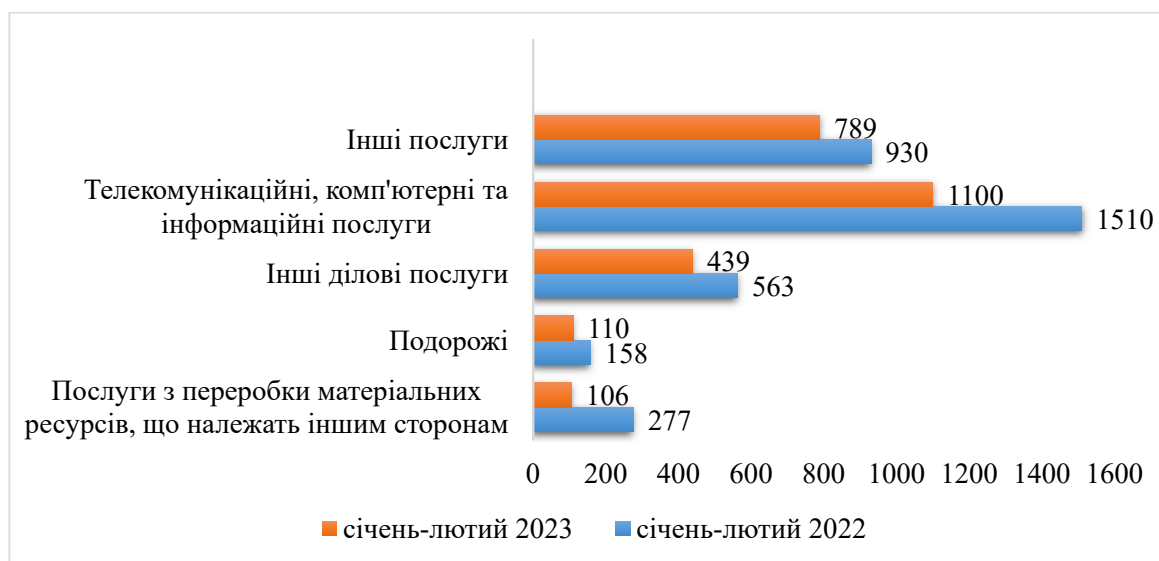

Рис. 4. Структура експорту послуг, січень-лютий 2022, 2023 років, млн дол.

Джерело: складено авторами на основі [1]

Що стосується інфраструктури, то розгалужена система інфраструктурних об'єктів різних рівнів та призначення, включаючи дороги, магістралі, порти, енергогенеруючі на розподільчі об'єкти тощо – значною мірою впливає на можливість виробляти та відвантажувати готову продукцію на експорт. Масовані ракетні атаки на енергогенеруючі на розподільчі об'єкти, гібридні операції ворога, направлені на блокування морських портів України та сухопутних залізничних і автомобільних пунктів перетину кордону з Європейськими країнами в 2022–2024 роках наглядно демонструють важливість наявності та безперервного функціонування інфраструктурних об'єктів різних рівнів для забезпечення сталого розвитку експортної діяльності країни.

Для розбудови та впровадження ефективної експортної моделі економіки під поняттям «ресурсна база формування експортного потенціалу» слід розглядати ширший спектр ресурсів, що допоможуть збудувати експортну модель економіки, націлену на експорт: товарів з високою доданою вартістю; високотехнологічних товарів; товарів і послуг культурного та соціального значення; наукомістких послуг, наприклад у сфері інформаційних технологій, медицини, науки, громадського та військового проектування, інжинірингу тощо.

Це вкрай важливо для зовнішніх збалансувань, оскільки найближчим часом в Україні споживчий попит (у т.ч. на імпорتنі товари) значною мірою забезпечуватиметься гуманітарною допомогою, яка є вкрай необхідною для соціального і гуманітарного зміцнення країни. Що ж стосується тимчасових обмежень для вітчизняної агропродукції в окремих країнах ЄС, то є підстави очікувати, що Єврокомісія швидко знайде вдалі компромісні рішення. Так, наприклад, непослідовність торговельної політики Польщі, яка виступає проти розширення українського експорту була компенсована тим, що у 2024 році Європарламент продовжив безмитну торгівлю з Україною із захисним механізмом для фермерів ЄС.

Як зазначалося раніше, одна з найважливіших задач – це створення стійкої експортної моделі. Це допоможе країні диверсифікувати економіку, зменшити залежність від іноземної допомоги та стимулювати економічне зростання. Існує багато ресурсів, які можуть допомогти повоєнним країнам у розбудові експортної моделі економіки.

Загалом ширший погляд на ресурсну базу країни допоможе підприємствам оцінити внутрішній потенціал країни та визначитися яким чином його можна застосовувати на зовнішніх ринках, будувати міжнародні відносини та ефективно орієнтуватися в складнощах експорту. Повоєнне економічне відновлення України потребує втричі

більше ресурсів та ефективного планування, враховуючи те, що Україна надалі буде потребувати захисту від рф. Це лише один із викликів, які сьогодні стоять перед урядом України. Підсумовуючи наведені вище класичні ресурси для розширення експортного потенціалу країни та шляхи переосмислення післявоєнних викликів з метою ефективного використання ресурсів варто зауважити те, що: недопустимою є втрата жодного з потенціалів України та варто використовувати всі можливості для розширення та ефективного використання ресурсної бази експортного потенціалу. Нижче у таблиці 1 наведена низка важливих ресурсів для розбудови експортної моделі економіки повоєнної країни, які пропонуємо розділити на кілька категорій: підприємницька екосистема та фінансування, інфраструктура, інвестиційне середовище.

Україна не може допустити виникнення на своїх територіях, деокупація яких коштує надлюдських зусиль та значних втрат, «Українських Голанських висот» або ще одної «Зони Відчуження».

Пропонуємо доповнити перелік ресурсів, необхідних для формування експортного потенціалу: 1) корисні копалини, які видобуваються та потенційно можуть видобуватися в Україні: під час повномасштабного вторгнення через санкції, що були введені на російську сировину, рентабельними для видобутку стали деякі корисні копалини, наприклад титанові руди та окремі поклади нафти, газу конденсату, газу, тощо; ці ресурси вважалися нерентабельними для видобутку на території України до повномасштабного вторгнення; 2) природні ресурси, які можна використовувати для розвитку туристичного та рекреаційного потенціалу: зелений туризм, особливо в Карпатах, почав стрімко розвиватися після анексії Криму в 2014 році – через свою близькість до Європейського Союзу та низький рівень цін туризм в Карпатах був і залишається під час повномасштабного вторгнення привабливим для туристів з Європи незважаючи на постійну небезпеку ракетних ударів (гірськолижний туристичний комплекс «Буковель» може бути гарним прикладом для наслідування та масштабування; він приваблює іноземних туристів не тільки в лижний сезон, а й круглий рік, пропонуючи широкий спектр послуг рекреаційного характеру; одночасно подібні туристичні комплекси забезпечують багато робочих місць та залучають молодих людей без досвіду роботи, даючи їм можливість отримати необхідний досвід роботи; 3) нарешті, найважливіший ресурс для повоєнного розвитку України – людський ресурс: скорочення людського ресурсу через легальну та нелегальну еміграцію населення, військові втрати та вбивства мирного

Таблиця 1

Ресурси для розбудови експортної моделі економіки повоєнної України

Ресурс	Особливості та перспективи використання	Практичне значення
Підприємницька екосистема та фінансування		
Інтернет-магазини та платформи для ведення електронної комерції	Онлайн-платформи, такі як Prom, Rozetka, OLX, за умови виходу їх на міжнародну арену можуть надати підприємствам легкої промисловості доступ на глобальний ринок для охоплення клієнтів у всьому світі	Поштові сервіси з розгалуженою міжнародною структурою, такі як Nova Poshta Global, можуть здійснювати вкрай важливу логістичну підтримку для малого експорту. За прикладом аналогічних міжнародних платформ, таких як, iBuy, Amazon, AliExpress, ці ресурси спрощують процес експорту, обробляючи логістику, платежі та здійснюючи після-продажну підтримку клієнтів / фінансові ресурси, що охоплюють залучення фінансування від банків в вигляді кредитів з пільговими відсотками та національних і міжнародних фондів для розвитку експортоорієнтованого виробництва
Наявність та функціонування в країні розгалуженої мережі місцевих партнерів / залучення фінансування	Дистриб'ютори, торгівельні дома, агенти чи консультанти, які можуть поділитися з підприємствам-виробниками досвідом щодо доступу до мереж дистрибуторства, присутності на іноземних ринках збуту готового товару та послуг / запровадження програм фінансування експорту та страхування експортних кредитів може допомогти зменшити фінансові ризики, пов'язані з експортом, надаючи підтримку в таких сферах, як оборотний капітал, страхове покриття та гарантування оплати експорту	
Інфраструктура		
Об'єкти інфраструктури / Торгові асоціації, торгово-промислові палати, міжнародні профільні виставки товарів / Спеціалізовані агентства з просування експорту, маркетингові компанії, СЕО у просуванні товарів та послуг, підборі партнерів, оформленні експортної документації, митному оформленні та інших послугах, пов'язаних з експортом	Зазначені ресурси надають цінні можливості для спілкування та галузевих знань, пропонуючи доступ до потенційних покупців, дистриб'юторів і партнерів на іноземних ринках / агентства можуть надати цінні вказівки, допомогу та підтримку протягом усього процесу експорту. Подальший розвиток зовнішньої торгівлі буде визначатися відновленням після зруйнованої експортної інфраструктури країни та забезпеченням доступу до морських шляхів	Участь у міжнародних торгових виставках, форумах, інших цільових заходах може допомогти компаніям продемонструвати свої продукти та послуги світовій аудиторії, налагодити контакти з потенційними покупцями та дистриб'юторами та отримати цінну експозицію на ринку. Крім того, галузеві асоціації можуть надавати інформацію, послуги та підтримку експортерам у своїх галузях
Інвестиційне середовище		
Запровадження державних програм підтримки експорту, націлених на сприяння експортній діяльності	Надання фінансових стимулів, консультацій, інформаційних даних про дослідження ринку та інші ресурси, щоб допомогти підприємствам вийти на зовнішні ринки. Комплексні звіти про дослідження ринку можуть надати інформацію про цільові ринки, зокрема споживчі вподобання, розмір ринку та аналіз конкуренції. Ці звіти можна отримати від дослідницьких фірм, торгових асоціацій або державних організацій	Значною мірою спростити механізм отримання необхідних інформаційних ресурсів може створення національної загальнодоступної цифрової бази даних для підприємств, що планують вихід на іноземний ринок
Захист інтелектуальної власності	Серед експортом важливо переконатися, що належні права інтелектуальної власності забезпечені	Забезпечити міжнародне зростання та максимізувати шанси на успіх на зовнішніх ринках може ліцензування діяльності, захист від підробок, торгові секрети для захисту ноу-хау, реєстрація товарних знаків тощо

Джерело: складено авторами на основі [4-7]

населення під час війни буде мати різкий негативний вплив на потенціал розвитку країни.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, було розглянуто ряд факторів, які можуть впли-

нути на експортний потенціал країни, включаючи природні ресурси, технологічні можливості та людський капітал. Було проаналізовано та охарактеризовано різні ресурси, які сприяють

формуванню експортного потенціалу країни, а також потенційні можливості для розширення експортного потенціалу шляхом переосмислення наслідків війни для післявоєнної економіки. Це передбачало детальний аналіз впливу війни на інфраструктуру, промисловість і робочу силу країни, а також те, як ці фактори можна використовувати для підвищення експортного потенціалу.

Безсумнівно, в умовах післявоєнного відновлення пріоритетом має бути покращення логістичної інфраструктури та відновлення потенціалу виробництва технологічної продукції. Враховуючи, що швидкість перевезень та їх забезпечення з України до Європи визначатиме потенціал відновлення економіки, вкрай важливо оновити залізничну інфраструктуру шляхом переходу на європейські колії. Важливим напрямом експорту для підтримки української економіки залишиться сільськогосподарська та харчова продукція, а значить – забезпечення якісних стандартів виробництва, контроль і захист рослин і тварин, відслідковування стану довкілля є невід’ємними складовими підтримки конкурентоспроможності орієнтованої на експорт економіки.

Збалансоване поєднання цих факторів має вирішальне значення для якомога повного використання експортного потенціалу, в протилежному випадку – співвідношення фактичного та нереалізованого експортного потенціалу зміниться на користь останнього. Ресурсна база експортного потенціалу є невід’ємною частиною потенціалу країни, і її якість має вирішальний вплив на можливості та масштаби реалізації реального експортного потенціалу. Таким чином, при формуванні необхідних умов розвитку, визначенні потенційного місця країни в зовнішньому середовищі, стимулюванні зростання експортного потенціалу важливо враховувати ресурсну базу. Переважання того чи іншого факторного потенціалу визначає товарно-географічну спрямованість реалізації. Однак важливо зазначити, що сама по собі наявність достатньої ресурсної бази не може гарантувати сталого економічного розвитку країни. Слід також враховувати інші фактори, які можуть вплинути на економіку та експортний потенціал. До них належать політична стабільність, торгова політика, доступ до ринків та сприятливе бізнес-середовище.

Список використаних джерел:

1. Дія Бізнес. Експортний напрям. Дашборд щодо експорту та імпорту українських товарів. URL: https://export.gov.ua/770-dashbord_shchodo_eksportu_ta_importu_ukraini
2. Дія Бізнес. Експорт з України під час війни: як змінилась структура постачань української продукції за кордон. URL: https://export.gov.ua/727-eksport_z_ukraini_pid_chas_viini_iak_zminilas_struktura_postachan_ukrainskoi_produktsii_za_kordon
3. Економіка регіонів України в умовах війни: ризики та напрямки забезпечення стійкості / наук. ред. І.З. Сторонянська; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2022. 70 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»). URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20220033.pdf>
4. Жабинець О.Й. Чинники глобальних змін у міжнародній торгівлі та військова агресія Росії: вплив на розвиток експортної діяльності регіонів України. *Галицький економічний вісник*. 2022. Т. 75. № 2. С. 82–91. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2022.02.082
5. Зверяков М.І. Формування моделі економічного розвитку в нових історичних реаліях. *Економіка України*. 2022. № 8. С. 3–19. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.08.003>
6. Касич А.О. Аналіз соціально-економічних наслідків війни та потенціалу відновлення регіонів України. *Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (економічні науки)*. № (5). С. 55–59. DOI: <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2023.5.55>
7. Ткаченко С. Повоєнне відновлення економіки України: проблеми, ризики та шляхи. *Економічні горизонти*. № (2(28)). С. 4–13. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(28\).2024.300402](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(28).2024.300402)
8. Яковенко Я.Ю. Формування та реалізація стратегії стійкого розвитку промислових підприємств: дис. ... д-ра філос.: 051. Кременчук, 2020. 279 с.

References:

1. Diia Business. Export direction. Dashboard regarding the export and import of Ukrainian goods. Available at: https://export.gov.ua/770-dashbord_shchodo_eksportu_ta_importu_ukraini (in Ukrainian)
2. Diia Business. Exports from Ukraine during the war: how the structure of supplies of Ukrainian products abroad changed. Available at: https://export.gov.ua/727-eksport_z_ukraini_pid_chas_viini_iak_zminilas_struktura_postachan_ukrainskoi_produktsii_za_kordon (in Ukrainian)
3. Storonyanska I. Z. (Ed.) (2022) *Ekonomika rehioniv Ukrayiny v umovakh viyny: ryzyky ta napryamky zabezpechennya stiykosti* [The economy of the regions of Ukraine in the conditions of war: risks and directions of ensuring stability]. Lviv: Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine. (Series: «Problems of regional development»). Available at: <http://ird.gov.ua/irdp/p20220033.pdf> (in Ukrainian)
4. Zhabynets O. Yo. (2022) *Chynnyky hlobal'nykh zmin u mizhnarodniy torhivli ta viys'kova ahresiya rosiyi: vplyv na rozvytok eksportnoyi diyal'nosti rehioniv Ukrayiny* [The global changes factors in international trade and russia's military aggression: impact on the development of export activities in Ukraine regions]. *Halys'ky ekonomichnyy*

visnyk – Galician economic journal, no. 75(2), pp. 82–91. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2022.02.082 (in Ukrainian)

5. Zveryakov M. I. (2022) Formuvannja modeli ekonomichnogo rozvytku v novyh istorychnyh realijah [Formation of the model of economic development in new historical realities]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, vol. 8, pp. 3–19. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.08.003> (in Ukrainian)

6. Kasych A. (2023) Analiz sotsial'no-ekonomichnykh naslidkiv viyny ta potentsialu vidnovlennya rehioniv Ukrainy [Analysis of the social and economic consequences of the war and the potential for recovery of the regions of Ukraine]. *Bulletin of the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" (Economic Sciences)*, no. (5), pp. 55–59. DOI: <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2023.5.55> (in Ukrainian)

7. Tkachenko S. (2024) Povoyenne vidnovlennya ekonomiky Ukrainy: problemy, ryzyky ta shlyakhy [Post-war economic recovery in Ukraine: problems, risks and ways]. *Ekonomichni horyzonty – Economies' Horizons*, no. (2(28)), pp. 4–13. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(28\).2024.300402](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(28).2024.300402) (in Ukrainian)

8. Yakovenko Y. (2020) Formuvannya ta realizatsiya stratehiyi stiykoho rozvytku promyslovykh pidpryyemstv [Formation and implementation of the strategy of sustainable development of industrial enterprises]: dissertation. Kremen-chuk, 279 p. (in Ukrainian)

E-mail: yaroslavayakovenko@gmail.com